

Omfanget af og holdningen til frivilligt arbejde i idrætsforeningerne i Danmark

Bjarne Ibsen, Idrætsforsk

Notat udarbejdet til Kulturministeriet 2001

Indledning

Det er en udbredt opfattelse i idrætten, at frivilligheden er på retur: At det er blevet vanskeligere at rekruttere frivillige, at stadig flere opgaver honoreres, og det især er de unge, som svigter det frivillige ideal. Det frivillige arbejde opfattes af mange som en reminiscens fra en svunden tid, som kun få opofrende og idealistiske mennesker bruger deres tid på. Folk tænker bare på sig selv og gider ikke gøre noget for andre, hvis ikke de får noget for det. Sådant udtrykker mange foreningsledere sig i hvert tilfælde, når de skal forklare, hvorfor foreningen har svært ved at få medlemmerne til at påtage sig frivilligt arbejde. Denne opfattelse falder i tråd med flere samfundsvidenskabelige teorier, som påstår, at der er sket en individualisering af samfundet, et skifte til nye organiseringsformer og en statslig og privatøkonomisk overtagelse af en række sociale relationer. Hvor forskellige disse teorier end er, så synes de at indikere et faldende beredskab for at udføre et frivilligt arbejde i en forening.

Dette notat er en opsamling på en række undersøgelser og analyser af det frivillige arbejde i idrætsforeningerne, som er gennemført siden slutningen af 1980'erne, med særlig vægt på de nyeste undersøgelser. I bilaget bagest i dette notat er de vigtigste af disse undersøgelser beskrevet. Notatet tager ikke sigte på at forklare omfanget af og udviklingen i det frivillige arbejde.

Hvad er frivilligt arbejde?

Kært barn har mange navne. Det gælder også frivilligt arbejde: Filantropi, altruisme, velgørenhed, veldædighed, tillidshverv, foreningsarbejde, folkeligt arbejde mv. På trods af dette er der gennem 1990'erne etableret en fælles forståelse af begrebet (Ibsen 1992):

For det første er aktiviteten, som vi betegner som frivilligt arbejde, *frivillig*, dvs udføres uden fysisk, retslig eller økonomisk tvang. Man skal kunne trække sig tilbage eller holde op, uden at det truer ens liv hverken økonomisk eller socialt, og arbejdet må ikke være bestemt af nødvendigheden af at tjene penge. Frivilligt arbejde er tværtimod kun muligt, hvis personen har sikret sin eksistens på anden vis. Derved adskiller frivilligt arbejde sig fra den form for gensidigt arbejde og hjælp, der fandtes i de agrare og feudale samfund, hvor det var nødvendigt og traditionsbestemt, at individet tog del i løsningen af en række opgaver, og derfor også opfattede det som en pligt.

For det andet er arbejdet *ikke lønnet*. Der kan dog være tale om forskellige former for omkostningsgodtgørelse, gratisydelse (fx gratis medlemskab, deltagelse i arrangementer, fritidstøj, telefon, mv.) eller mindre betalinger af symbolsk karakter.

For det tredje er der tale om en handling eller aktivitet, *som udføres overfor andre end familien*. Derved adskiller frivilligt arbejde sig fra husholdningsarbejde, hjemmearbejde ol.

For det fjerde skal arbejdet være til *gavn for andre*, dvs at det skal have tilsigtede positive velfærdsvirkninger for andre og have en værdi for tredje person. Det er således ikke værdien for den, som udfører arbejdet, der gør det til frivilligt arbejde, men den værdi det har for andre. Men selvom handlingen udføres overfor og har positive velfærdsvirkninger for andre, kan det udmærket været motiveret af mere egoistiske motiver som magt, indflydelse eller ønsket om at gøre noget for sine egne børn.

For det femte skal der være tale om *arbejde af formel karakter*, dvs organiseret frivilligt arbejde eller aftalt uformelt frivilligt arbejde. Almindelig hjælpsomhed af spontan og uformel karakter er altså ikke frivilligt arbejde efter denne definition.

De fleste af de her refererede undersøgelser benytter denne forståelse af frivilligt arbejde (Boolsen 1988, Ibsen 1992, Anker og Nielsen 1995, Halling 1997, Torpe 2000, Habermann 2000, 2001). Operationaliseringen af begrebet og de deraf afledte spørgsmåls-formuleringer er dog ikke helt ens, og det samme gælder den måde undersøgelserne er gennemført på. Derfor skal man være forsigtig med at sammenligne tallene for befolkningens deltagelse i frivilligt arbejde fra de forskellige undersøgelser. I Socialforskningsinstituttets fritids- og kulturundersøgelser har man benyttet nogle andre begreber, idet man har spurgt de interviewede, om de har tillidshverv og/eller deltager i foreningens møder og/eller arbejde (Fridberg 2000. Larsen 2000).

Det frivillige arbejdes udbredelse og udvikling i Danmark

Der findes kun få sammenlignelige undersøgelser af det frivillige arbejdes udbredelse i Danmark. Den første undersøgelse i Danmark af det frivillige arbejdes udbredelse blev gennemført af Socialforskningsinstituttet i 1987. Undersøgelsen viste, at 24 pct. af danskerne (over 16 år) havde udført en eller anden form for frivilligt arbejde inden for de seneste 12 måneder.

I 1993 gentog Socialforskningsinstituttet undersøgelsen af befolkningens deltagelse i frivilligt arbejde, og nu viste undersøgelsen, at 28 pct. af befolkningen over 16 år havde arbejdet frivilligt indenfor det seneste år. Analysen påviste altså en stigning på 4 pct. siden 1987, men p.g.a. den statistiske usikkerhed kan den reelle stigning have været mindre. Lægger man dertil de, som kun udfører regelmæssigt *uformelt frivilligt arbejde*, udgjorde de frivillige 49 pct. af befolkningen i 1993. De to undersøgelser viste imidlertid også, at det antal timer, som den enkelte udfører frivilligt arbejde i, faldt svagt fra 1987 til 1993 - hvilket alene kunne tilskrives mændene (Boolsen 1988. Anker 1995).

Siden 1993 er der ikke gennemført landsdækkende undersøgelser af befolkningens deltagelse i frivilligt arbejde generelt. Socialforskningsinstituttets seneste fritids- og kulturundersøgelse fra 1998 indeholdt imidlertid også et spørgsmål om deltagelse i frivilligt arbejde. De interviewede svarede på, om de regelmæssigt eller undertiden "bruger en del af deres fritid til - uden betaling - at arbejde i fritidsorganisationer eller andet". Undersøgelsen viste, at 34 pct. af befolkningen over 15 år arbejder frivilligt og ulønnet. 21 pct. gør det regelmæssigt, og yderligere 13 pct. gør det undertiden (Fridberg 2000: 198).

I 1998 gennemførtes også en undersøgelse af medborgerskabet i Danmark, der bl.a. indeholdt et spørgsmål om deltagelse i frivilligt arbejde. 39 pct. af respondenterne - mellem 18 og 70 år - svarede, at de er engageret i frivilligt arbejde af en eller anden slags (Torpe 2000: 91). Desværre var spørgsmålet ikke med i de tidligere tilsvarende undersøgelser fra 1979 og 1990, og derfor er det ikke muligt at bedømme, om andelen er større end tidligere. Man kan imidlertid sammenligne andelen, som varetager tillidsposter (inkluderer alle former for tillidshverv - også suppleantposter). Denne sammenligning viser en vækst i andelen af den voksne befolkning, som har en tillidspost i en forening eller organisation, fra 22 pct. i 1979 til 29 pct. i 1998 (Torpe 2000: 91).

Resultaterne synes altså at vise, at den påviste vækst i befolkningens deltagelse i frivilligt arbejde fra 1987 til 1993 fortsatte indtil 1998, hvor de seneste landsdækkende undersøgelse med spørgsmål derom blev gennemført. Spørgsmålene og svar-mulighederne er imidlertid ikke helt identiske, og derfor skal man være varsom med at drage denne konklusion.

Men selvom undersøgelserne viser en moderat vækst gennem de seneste 10 - 20 år i andelen af befolkningen, som udfører frivilligt arbejde, så indikerer de samme undersøgelser et begyndende problem. Socialforskningsinstituttets undersøgelser i 1987 og 1993 viste, at den voksende deltagelse i frivilligt arbejde alene skyldes en stor vækst i de ældre aldersgruppers deltagelse i frivilligt arbejde (Anker 1995). Det samme finder Torpe i ovenfor omtalte medborgerskabsundersøgelse. Mens andelen, der har en tillidspost, er vokset i aldersgrupperne over 39 år, er andelen stagneret i aldersgruppen 30 - 39 år og decideret faldet i aldersgruppen 20 - 29 år (Torpe 2000:91).

Sammenligning med det øvrige Europa

Til sammenligning viser en norsk undersøgelse fra 1998 ligeledes en svag vækst siden 1988 i andelen, som udfører frivilligt arbejde (Wollebæk, Selle og Lorentzen 1999), og bevæger vi os helt til USA, er billedet det samme. Trods faldende deltagelse i foreninger, fællesskaber og sociale netværk er andelen af den amerikanske befolkning, der udfører frivilligt arbejde, vokset støt de seneste 25 år (Putnam 1999: 128).

I sammenligning med det øvrige Europa ligger Danmark cirka i midten hvad angår befolkningens involvering i frivilligt arbejde, men der er overraskende små forskelle mellem de undersøgte europæiske lande - bortset fra de tidligere kommunistiske lande i Europa og Tyskland (såvel Øst- som Vesttyskland), der ligger betydeligt under det vesteuropæiske gennemsnit (Gaskin og Smith 1995). Det kan måske forklare, at undersøgelserne af de tyske idrætsforeninger helt tilbage fra begyndelsen af 1960'erne til de senest gennemførte i slutningen af 1980'erne kommer til meget mere pessimistiske fortolkninger end tilsvarende danske undersøgelser hvad angår det frivillige arbejdes fremtid (Lenk 1966, 1972. Heinemann og Schubert 1992). En af de centrale forklaringer derpå er, at erfaringerne fra nazismen og kommunismen har skabt en modvilje hos mange tyskere mod at engagere sig i mere idébestemt arbejde med et kollektivt sigte. Men forskellen kan også skyldes, at tyskerne forbinder frivilligt arbejde med "das Ehrenamt", der er et mere snævert begreb, og derfor er der færre, som svarer, at de udfører frivilligt arbejde.

Hvor finder vi de frivillige?

Halvdelen af det frivillige arbejde finder sted indenfor idræt og anden fritids- og kulturaktivitet, mens kun hver tiende frivillige er engageret i frivilligt socialt arbejde. De frivillige er altså først og fremmest engageret i de aktiviteter og organisationer, som tilgodeser deres egne interesser, og kun i mindre grad involveret i aktiviteter, hvis primære mål er at hjælpe svage medmennesker eller grupper. Derfor udgør det sociale person- og klientorienterede frivillige arbejde en relativ lille rolle - kun et par pct. af befolkningen tager del deri - og kun 1/10 af de frivillige arbejder for såkaldt "ressourcesvage grupper" (syge, handicappede, indvandrere, udstødte, mv.). En undersøgelse fra 1996, hvor man spurgte lidt anderledes, kom dog til, at 7% af befolkningen deltager i frivilligt arbejde med et socialt sigte (Socialforskning 1996).

Det frivillige arbejdes udbredelse og udvikling i idrætten

Hvordan ser billedet så ud i idrætten? I Ottesens og Ibsens undersøgelse fra efteråret 1998 svarede 8 pct. af de idrætsaktive mellem 16 og 75 år, at de ofte udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, mens 14 pct. gør det undertiden (tabel 1). Da 58 pct. af respondenterne i denne undersøgelse svarede, at de dyrker idræt, kan disse tal omregnes til henholdsvis 5 pct. af befolkningen, der ofte udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, og 7 pct., der undertiden gør det. Disse tal skal dog tages med forbehold, fordi undersøgelsen ikke er landsdækkende men blev gennemført i fire forskellige områder af landet (se bilaget). Knud Larsens analyse af data fra Socialforskningsinstituttets fritids- og kulturundersøgelse, også gennemført i 1998, viser, at 13 pct. af den voksne befolkning (over 15 år) deltager aktivt i foreningens møder og/eller arbejde, mens 4 pct. har egentlige tillidsposter i en idrætsforening (Larsen 2000).

Tabel 1: Andelen af de idrætsaktive, som udfører frivilligt arbejde (pct)

	Hvor ofte?			N =
	Ofte	Undertiden	Aldrig	
Udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening	8	14	78	1571
Udfører frivilligt arbejde i anden forening, frivillig organisation eller institution	16	22	63	1587

Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet

En sammenligning af resultaterne af to undersøgelser af idrætsforeningerne tyder ikke på, at der er sket et fald i det frivillige arbejde gennem 1990'erne. Idrætsforeningerne bruger ikke flere penge på løn, antallet af frivillige er ikke faldet, og andelen af idrætsforeninger, som svarer, at de ofte har vanskeligheder med at finde nye frivillige til bestyrelse og udvalg er ikke øget (tabel 2).

Tabel 2: "Frivillighedsgraden" i idrætsforeningerne i 1989 og 1997 (Ibsen 1992, 1997) 1)

		1989	1997
"Har ofte vanskeligheder med at finde nye frivillige til bestyrelse og udvalg"		24	26
Antal medlemmer pr. frivillig i be-styrelse og udvalg 2)		27	27
	0 pct.	30	46
Andel af idrætsforeningens udgifter som går til løn / honorarer 3)	< 25 pct.	36	28
	> 25 pct.	35	25
N =		121	473

- 1) Der er dog ikke tale om en sammenligning af de samme foreninger eller foreninger fra de samme kommuner. Undersøgelsen i 1989 omfattede 3/4 af alle idrætsforeningerne i følgende kommuner: Ballerup, Ejby, Brønderslev og Ølgod. (Ibsen 1992).” Foreningsundersøgelsen 1997”, som er beskrevet nedenfor, omfattede foreninger fra 17 kommuner fordelt på fire amtskommuner.
- 2) En undersøgelse af idrætten i Holbæk Kommune, gennemført i 1996, viste, at i gennemsnit var der én frivillig for hver 10 aktive medlemmer, svarende til én leder i bestyrelse og udvalg for hver 22 aktive, én instruktør for hver 29 aktive og én hjælper for hver 46 aktive medlemmer (Larsen 1996: 29).
- 3) Spørgsmålet er besvaret lidt forskelligt: I 1989 angav foreningerne deres udgifter på en række poster. I 1997 svarede foreningerne, om andelen af foreningens udgifter, der går til løn, udgør 0 %, under 25 %, 25 - 50 %, mellem 50 og 75 % og mere end 75 %

Såvel Socialforskningsinstituttets seneste fritids- og kulturundersøgelse som ovennævnte undersøgelse af medborgerskabet i Danmark, der begge blev gennemført i 1998, tyder imidlertid på en begyndende svækkelse af det frivillige engagement i idrætsforeningerne. Medborgerskabsundersøgelsen viser således, at i gruppen 18 - 29 år er der sket et fald i andelen, der er medlem af en idrætsforening, fra 43 pct. i 1990 til 28 pct. i 1998 (Torpe 2000:91). Socialforskningsinstituttets undersøgelser af befolkningens fritids- og kulturaktivitet viser mere generelt, at *"den samlede andel af "ydende" medlemmer, dvs som bidrager aktivt til foreningsarbejdet under en eller anden form, er faldet fra 47 pct. i 1993 til 43 pct. i 1998"*, men undersøgelsen kan ikke bekræfte, at det især skyldes et faldende engagement hos de unge. (Larsen 2000).

Regionale forskelle

Det er en udbredt forestilling, at det frivillige arbejde i højere grad trives på landet og i mindre lokalsamfund end i de større byer. Undersøgelserne viser imidlertid, at der kun er små forskelle mellem de forskellige egne af landet på andelen af befolkningen, der udfører frivilligt arbejde, selvom andelen synes at være en anelse mindre i hovedstadsområdet end i den øvrige del af landet (Anker og Nielsen 1995: 59. Fridberg 2000: 201). Men ser vi alene på det frivillige arbejde i idrætten, er der betydelige regionale og lokale variationer. Ottesens og Ibsens undersøgelse, der blev gennemført i fire afgrænsede regionale / lokale områder af Danmark, viser, at andelen af de idrætsaktive, der udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, er dobbelt så stor i Salling-Fjends i Viborg Amt end i Ballerup Kommune og bydelene Sundby Nord og Indre Østerbro i Københavns Kommune. Derimod er der ingen signifikante forskelle på andelen, som udfører anden form for frivilligt arbejde (tabel 3)

Tabel 3: Andelen af de idrætsaktive der udfører frivilligt arbejde – opdelt på fire lokale / regionale områder (pct.)					
Udfører ofte eller undertiden	Ballerup	Indre Østerbro	Sundby Nord	Salling-Fjends	p <
frivilligt arbejde i en idrætsforening	22	16	19	40	.001
frivilligt arbejde i anden forening, frivillig organisation mv.	38	36	37	40	.8
N =	381	596	373	341	1691
<i>Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet</i>					

Larsens analyse afslører ligeledes et meget stærkt sammenfald mellem urbaniseringsgraden på den ene side og på den anden side andelen af befolkningen, som deltager i møder og/eller foreningsarbejde samt andelen, der har tillidsposter i en idrætsforening. Mens kun 1 pct. af de voksne i hovedstanden har en tillidspost i en idrætsforening, er det hele 6 pct. i mindre byer. En norsk undersøgelse af frivilligt arbejde i idrætsforeninger kan ikke bekræfte, at det også gælder i Norge (Enjolras og Seippel 2001: 91).

Frivilligt arbejde, foreningstilknytning og idrætsaktivitet

Hvilken rolle spiller idrætsaktiviteten og organiseringsformen for de idrætsaktives involvering i frivilligt arbejde?.

Idrætsaktivitet

Er det frivillige arbejde især knyttet til bestemte idrætsgrene? Ottesens og Ibsens undersøgelse viser, at holdboldspillere i højere grad udfører frivilligt arbejde i idrætsforeningen end gymnaster gør. Det kan skyldes flere forhold. For det første kræver holdboldspil ofte flere frivillige (trænere, holdledere, kørsel til kampe, mv.) end den traditionelle folkelige gymnastik gør. For det andet er der i boldklubberne en større tradition for, at de fleste opgaver varetages af frivillige, end man finder i mange gymnastikforeninger, hvor man i højere grad benytter lønnede trænere og betaler for forskellige arbejdsopgaver. For det tredje er gymnastikforeningerne som regel større end boldklubberne, og andelen af frivillige i foreningerne er omvendt proportional med foreningens størrelse. Endelig kan det også spille en rolle, at man i dag kan gå til gymnastik under andre organiseringsformer, hvor man ikke benytter frivilligt arbejde (især kommercielle motionsinstitutter og aftenskoler), og derfor forventer mange gymnaster ikke, at man skal hjælpe til i foreningen, og mange foreninger tør ikke stille krav derom til medlemmerne af frygt for, at de vælger at gå til gymnastik et andet sted.

Organiseringsform

Som forventet hænger lysten til at yde en frivillig indsats i idrætten sammen med, om den idrætsaktive selv dyrker idræt i en forening. Knap halvdelen af de, som kun dyrker idræt i en idrætsforening, udfører også et frivilligt arbejde deri, mens det kun gælder for hver tiende af de, der ikke dyrker idræt i en idrætsforening (tabel 4).

Tabel 4: Andelen af de idrætsaktive, som udfører frivilligt arbejde, opdelt efter om de dyrker idræt i en idrætsforening (pct.)				
	Dyrker kun idræt i en forening	Dyrker både idræt i en forening og uden-for	Dyrker kun idræt uden-for en idrætsforening	p <
Udfører frivilligt (ulønnet) arbejde i en idrætsforening (ofte eller undertiden)	45	37	9	.001
Udfører frivilligt (ulønnet) arbejde i en anden forening, frivillig organisation eller institution (ofte eller undertiden)	32	39	36	3
N =	122	625	824	
<i>Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet</i>				

Larsens analyse af Socialforskningsinstituttets fritidsundersøgelse fra 1998 viser tilsvarende, at knap halvdelen af medlemmerne af en idrætsforening deltager aktivt i foreningens møder og/eller arbejde og hver syvende har tillidsposter (Larsen 2000).

Flere undersøgelser har imidlertid påvist, at det frivillige arbejde varierer betydeligt mellem forskellige typer af foreninger. På baggrund af en undersøgelse gennemført i 1989 påviste Ibsen (1992) et sammenfald mellem frivillighedsgraden og en række forenings-kendetegn: Frivilligheden er størst i små foreninger, foreninger med en homogen medlemssammensætning og forholdsvis mange voksne mænd, foreninger inden for en relativ lille individuel idrætsgren, foreninger uden kommercielle aktiviteter og foreninger med en høj grad af autonomi i forhold til det offentlige og markedet.

Analysen kunne udskille tre foreningstyper, der bl.a. adskilte sig fra hinanden på det frivillige arbejdes relative betydning. Frivillighedsgraden er størst i foreningstypen "*den lille idrætsforening*" (lille enstrengt forening indenfor en idrætsgren med forholdsvis lille udbredelse), som har den bedste normering af ledere og frivillige hjælpere, den laveste professionalisering og den længste funktionstid hos lederne. Den laveste frivillighedsgrad findes i foreningstypen "*den store motionsforening*" (en forholdsvis stor forening indenfor en af de store individuelle motionsidrætsgrene), der involverer forholdsvis få i frivilligt arbejde, instruktørløn og omkostningsgodtgørelse til lederne er almindeligt, og de frivillige fungerer forholdsvis få år, men til gengæld bruger de mere tid på det frivillige arbejde end i de andre foreningstyper. Imellem disse to foreningstyper finder vi "*boldklubben*" (forening indenfor en af de store holdboldspil), som har den højeste normering af instruktører og hjælpere, en gennemsnitlig normering af frivillige ledere, men har relativt de største udgifter til løn og omkostningsgodtgørelse. Den samme undersøgelse viste endvidere, at udviklingen på den ene side gik i retning af stadig flere små idrætsforeninger med en høj "frivillighedsgrad", men på den anden side bliver de store foreninger, med forholdsvis færrest frivillig og de største problemer med at rekruttere frivillige, også større.

Disse konklusioner er siden bekræftet af en mere kvalitativt anlagt undersøgelse af udvalgte idrætsforeninger i Århus (Halling 1997), en tysk undersøgelse fra slutningen af 1980'erne (Heinemann og Schubert 1992), en undersøgelse af idrætsforeningerne i Holbæk kommune (Larsen 1996) og en stor kvantitativ undersøgelse af idrætsforeningerne i Norge (Enjolras og Seippel 2001:83-92). Den norske undersøgelse giver dog et mere nuanceret billede af den

økonomiske uafhængigheds betydning for frivilligheden. "Jo mer penger fra kommersielle og offentlige kilder, jo svakere står det frivillige arbeidet i laget som andel av alt arbeid. Samtidig tyder data på at de likevel legges ned mer arbeid både totalt og pr. medlem, både frivillig og betalt, i klubber som har store kommersielle og offentlige inntekter. Det er altså ikke snakk om noe enten eller, men et både-og. Jo høyere inntekter utenfra, jo større bliver den totale arbeidsinnsatsen. Høy grad av autnomi i form af stor relativ andel inntekter fra egne medlemmer ser ikke ut til å borge for høy intern administrativ og idrettslig aktivitet" (side 91).

Hvem er frivillige i idrætsforeningerne

Involveringen i frivilligt arbejde afhænger imidlertid ikke kun af aktiviteten og organisationsformen. Personlige karakteristika som alder, køn og socio-økonomisk status spiller også en rolle.

Køn

Andelen som udfører frivilligt arbejde er stort set lige stor blandt mænd og kvinder, men der er betydelig forskelle på, hvad de to køn især engagerer sig i (Anker og Nielsen 1995: 55. Fridberg 2000: 340). Hvordan ser det ud i idrætten?

Ottesens og Ibsens undersøgelse fra 1998 viser, at de idrætsaktive mænd i højere grad deltager i frivilligt arbejde i en idrætsforening end de idrætsaktive kvinder gør, mens der ikke er forskel på andelen, der udfører frivilligt arbejde i andre sammenhænge (tabel 5). Dette bekræftes af Habermanns undersøgelse fra 1999 af frivillige i idrætsforeningerne, der viser, at 57 % af de frivillige er mænd (Habermann 2000: 8).

Tabel 5: Andelen af de idrætsaktive, som udfører frivilligt arbejde – opdelt på køn og alder (pct)

	Køn			Alder			
	Mænd	Kvinder	p <	16-39 år	40-59 år	60-75 år	p <
Udfører ofte eller under-tiden							
frivilligt arbejde i en idrætsforening	27	19	.001	23	22	16	.3
frivilligt arbejde i anden forening, frivillig organisation eller institution	38	36	.7	34	40	48	.001
N =	753	837		975	464	147	

Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): *Idræt, motion og hverdagsliv*. Institut for Idræt, Københavns Universitet

Mændenes overtal er endnu større i SFIs undersøgelse, der viser, at næsten tre gange så mange mænd som kvinder har tillidshverv og deltager i møder / foreningsarbejde i en idrætsforening (Larsen 2000).

Alder

Undersøgelserne viser, at frivilligt arbejde især engagerer de midaldrende - mellem 30 og 49 år - som indgår i mange sociale arenaer, hvor et frivilligt engagement forudsættes (Anker og Nielsen 1995: 55. Fridberg 2000: 340). De samme undersøgelser viser imidlertid, at en voksende andel af de ældre engagerer sig i frivilligt arbejde (Anker og Nielsen 1995: 55). Omvendt har foreninger og organisationer de seneste år givet udtryk for, at det er blevet vanskeligere at få de unge til at engagere sig i frivilligt arbejde, og flere undersøgelser synes at bekræfte dette indtryk (Torpe 2000, Abildgaard og Schøler 2000)

Ottesens og Ibsens analyse viser, at der næsten ingen forskelle er på andelen af de unge og andelen af de ældre, der udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening (Ottesen og Ibsen 1999). Det betyder imidlertid, at andelen af de idrætsaktive i en forening, som udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, er større hos de ældre idrætsaktive end hos de yngre idrætsaktive, fordi andelen af de ældre idrætsaktive, som dyrker idræt i en forening, er mindre end andelen af de yngre idrætsaktive, som dyrker idræt i en idrætsforening. Larsens analyse af SFIs fritidsundersøgelse bekræfter, at tillidsposter er nogenlunde lige udbredt i alle aldersgrupper op til de 50-59 årige (Larsen 2000)

Mere forpligtende frivilligt arbejde begynder børnene som regel først med, når de bliver 14 til 15 år. I Ottensens og Ibsens undersøgelse af børns idrætsliv fra 1999 svarede 15 pct. at de er træner/hjælpetræner, 9 pct. svarede, at de hjælper til på anden vis i foreningen, mens mindre end 1 pct. er leder. 38 pct. af de idrætsaktive 9. klasse børn svarede imidlertid "JA" til, at "man frivilligt skal hjælpe til i sin forening". Dette giver altså et potentiale på 10-15 pct. af de store børn, der har en positiv holdning til frivilligt arbejde men ikke har konkrete frivillige opgaver. Der er ingen signifikante forskelle mellem de fire områder, som undersøgelsen er gennemført i, på holdningen til at udføre frivilligt arbejde i idrætsforeningen, men sammenligner man, hvor mange der er træner eller leder i en idrætsforening, skiller Salling-Fjends sig meget ud med mere end dobbelt så stor en andel af de idrætsaktive 9. klasse børn, der er træner eller hjælpetræner, end i Ballerup, Indre Østerbro og Sundby-Nord. Der er ingen signifikante forskelle på drengenes og pigernes holdning til og konkrete deltagelse i forskellige opgaver i en idrætsforening (Ottesen og Ibsen 2000)

Samme undersøgelse giver også et billede af forældrenes engagement i deres børns idræt og idrætsforening. I 5.klasse svarede 46 pct. af de idrætsaktive børn, at deres forældre kører dem til kampe, stævner ol., 31 pct. ser børnene træne, og en lige så stor andel vasker klubtøj. Opbakningen er dog betydelig mindre, når det drejer sig om at gøre noget, der ikke kun er udtryk for en interesse for barnets idrætsaktivitet men også er en støtte til eller et engagement i holdet eller foreningen. 8 pct. bager kage til klubben, 17 pct. går med til fester i klubben, 14 pct. dyrker selv idræt i klubben og 8 pct. hjælper til med andet. Den mest krævende form for engagement i barnets idrætsforening er at være træner eller frivillig leder i foreningen. 9 pct. af børnene svarede, at en eller begge deres forældre er træner i klubben, og en lige så stor andel svarede, at en eller begge forældre er i bestyrelsen eller et udvalg i klubben. I 9. klasse er forældrenes engagement i barnets idræt og idrætsforening på næsten samme niveau som i 5. klasse bortset fra, at en lidt mindre andel af børnene svarede, at enten mor eller far er træner og/eller frivillig leder i idrætsforeningen (Ottesen og Ibsen 2000).

Der er imidlertid meget store forskelle mellem de fire områder, som undersøgelsen omfatter, på forældrenes støtte og engagement. På næsten alle de former for støtte og involvering, som der blev spurgt om, er forældrenes deltagelse betydeligt højere i Salling-Fjends end i de andre tre områder. Det laveste engagement i børnenes idræt og idrætsforeninger finder vi hos forældre på Indre Østerbro. Mens 63 pct. af de idrætsaktive 5. klasse børn i Salling svarede, at mindst en af deres forældre "kører børnene til kampe, stævner, ol." og 12 pct. svarede, at far eller mor er træner i klubben, gælder det samme kun for henholdsvis 32 pct. og 2 pct. af børnene på Indre Østerbro. Det samme mønster og de samme store forskelle mellem områderne finder man i 9. klasse.

Uddannelse og socio-økonomisk baggrund

Undersøgelserne af det frivillige arbejde viser, at uddannelsen spiller en vis men ikke afgørende rolle for involveringen i frivilligt arbejde. Socialforskningsinstituttets undersøgelse fra 1993 viste, at omkring 30 pct. af de interviewede med en erhvervsuddannelse havde deltaget i frivilligt arbejde indenfor det seneste år mod 20 pct. af de, der ingen erhvervsuddannelse har. Undersøgelsen kunne kun påvise en svagt stigende deltagelse i frivilligt arbejde med stigende indkomst, og undersøgelsen kunne ikke påvise en entydig sammenhæng med erhvervsuddannelsens karakter. *På ét socio-økonomisk karakteristika viser undersøgelsen imidlertid en betydelig forskel. Deltagelsen i frivilligt arbejde blandt arbejdsløse og kontanthjælpsmodtagere er kun halvt så stor som andelen blandt funktionærer og tjenestemænd (Anker og Nielsen 1995: 57). Socialforskningsinstituttets undersøgelse fra 1998 viste det samme billede, selvom de store forskelle her var mellem funktionærer på den ene side og lavere uddannede, ufaglærte og personer uden arbejde (uddannelsessøgende, pensionister, efterlønsmodtagere, arbejdsløse og kontanthjælpsmodtagere) på den anden side (Fridberg 2000: 340)*

Tilsvarende viser undersøgelsen, at jo længere arbejdstid mændene har, jo større er andelen, der er engageret i frivilligt arbejde. For kvinderne er det lige modsat, selvom forskellene ikke er så store. Ser vi imidlertid på, hvor meget tid de frivillige bruger på frivilligt arbejde, så finder vi den modsatte tendens. De som arbejder meget bruger mindre tid på frivilligt arbejde end de frivillige, der arbejder mindre eller slet ikke har et arbejde (Anker og Nielsen 1995: 65).

Afgrænser vi analysen til idrætten, viser flere undersøgelser små forskelle mellem lavere og højere uddannede og mellem socio-økonomiske grupper på andelen, der er involveret i frivilligt arbejde i en idrætsforening. Ibsens undersøgelse fra 1989 viste meget små forskelle. Erhvervs-kategorien "arbejder" (faglærte, specialarbejdere og ufaglærte) udgjorde dog en mindre andel af de frivillige ledere end i befolkningen som helhed, men selekteringen synes primært at finde sted ved rekrutteringen af medlemmer til idrætsforeningerne, som lavere sociale lag i mindre grad dyrker idræt i end højere sociale lag. Derved adskiller de frivillige ledere i idrætsforeningerne (og i fritidsforeninger generelt) sig fra de frivillige især socialt hjælpearbejde og internationalt hjælpearbejde, hvor den sociale ulighed i rekrutteringen er større (Ibsen 1993).

Den sociale skævhed viste sig imidlertid i rekrutteringen til forskellige frivillige opgaver. Ibsens undersøgelse fra 1989 viste, at en relativ stor andel af formændene var "selvstændige", men den mest skæve rekruttering fandtes blandt kassererne, hvor 2/3 var funktionærer og kun 1/10 var arbejdere, til forskel fra de øvrige lederposter, hvor knap halvdelen var funktionærer og 1/3 var arbejdere. Hvervet som kasserer synes altså at forudsætte ganske bestemte kvalifikationer, som funktionærerne især kan honorere (Ibsen 1993).

Ottesens og Ibsens undersøgelse fra 1998 (1999) bekræftede, at der kun er små forskelle mellem højere og lavere uddannede idrætsaktives foreningsinvolvering og mellem de forskellige erhvervsuddannelsesgruppers foreningsinvolvering. Undersøgelsen viste dog, at jo højere - eller jo mere boglig - den erhvervmæssige uddannelse er, jo lavere er andelen af de idrætsaktive, som udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening (tabel 6 og 7).

Larsens analyse af data fra Socialforskningsinstituttets fritids- og kulturundersøgelse fra 1998 afslører i højere grad forskelle mellem de forskellige socio-økonomiske grupper. Ifølge denne undersøgelse er det især højere funktionærer og mellemfunktionærer, der er engageret i forskellige former for foreningsarbejde i en idrætsforening. Undersøgelsen afslører en endnu stærkere sammenhæng mellem familieindkomst og involvering i en idrætsforening. Således er andelen i de højeste indkomstgrupper, som varetager tillidshverv i en idrætsforening, tre-fem gange så stor som i de laveste indkomstgrupper (Larsen 2000)

Tabel 6: Andelen af de idrætsaktive der udfører frivilligt arbejde – opdelt på køn og alder (pct)						
	<i>Skoleuddannelse</i>					
Udfører ofte eller undertiden ...	Under 7 år	7-8 år	9-10 år	Studentereksamen	Andet	p <
frivilligt arbejde i en idrætsforening	22	19	28	20	26	.02
frivilligt arbejde i anden for-ening, frivillig organisation eller institution	45	28	35	39	37	.4
N =	28	111	414	833	197	
<i>Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet</i>						

Tabel 7: Andelen af de idrætsaktive der udfører frivilligt arbejde – opdelt på erhvervsuddannelse (pct)				
Udfører ofte eller undertiden ...	Faglig uddannelse	Kort og mellemlang uddannelse	Lang videregående uddannelse	p <
frivilligt arbejde i en idrætsforening	29	21	15	.001
frivilligt arbejde i anden for-ening, frivillig organisation eller institution	36	40	38	.3
N =	470	437	410	
<i>Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet</i>				

De refererede undersøgelser viser ikke, hvor stor andelen af de arbejdsløse, efterlønsmodtagere og kontanthjælpsmodtagere, der udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, er, men Habermanns undersøgelse fra 1999 viser, at disse grupper udgør en meget mindre andel af de frivillige end indenfor frivilligt arbejde i sociale foreninger. Henholdsvis 2 pct. og 10 pct. af de frivillige i de to grupper er ifølge denne undersøgelse arbejdsløse (Habermann 2001: 176)

Det samlede omfang af den frivillige indsats i idrætsforeningerne

Ud fra Socialforskningsinstituttets undersøgelse af befolkningens kultur- og fritidsaktivitet fra 1998 kan det anslås, at ca. 180.000 danskere mellem 16 og 74 år har en tillidspost i en idrætsforening (4 pct. af befolkningen i denne aldersgruppe), mens yderligere 370.000 personer deltager i møder og/eller foreningsarbejde (9 pct.) (Larsen 2000). "Tillidspost" er imidlertid et snævrere begreb og "møder og/eller foreningsarbejde" et bredere begreb end begrebet "frivilligt arbejde", som Ottesen og Ibsen har spurgt om i deres undersøgelse fra 1998. I denne undersøgelse svarede 8 pct. af de idrætsaktive mellem 16 og 74 år, at de ofte udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, der svarer til ca. 210.000 personer, og yderligere 14 pct. svarede, at de undertiden gør det, hvilket svarer til ca. 365.000 personer (Ottesen og Ibsen 1999). Til sammenligning opgjorde Ibsen i 1989 det samlede antal bestyrelses- og udvalgsledere og instruktører i idrætsforeningerne, dvs. det mest forpligtende og faste frivillige arbejde i foreningerne, til at være 214.000 (Ibsen 1992).

I Habermanns undersøgelse fra 1999 af de frivillige i idrætsforeningerne viste svarene, at de frivillige i gennemsnit bruger 19 timer om måneden svarende til knap 5 timer om ugen på frivilligt arbejde i en idrætsforening. Den mest almindelige indsats ligger på omkring 10 - 15 timer om måneden svarende til 3 - 4 timer om ugen, men nogle få bruger mange flere timer og trækker således gennemsnittet op (Habermann 2000: 15). Det er ikke overraskende især formændene, som bruger meget tid på frivilligt arbejde, mens trænerne bruger mindre tid derpå end de frivillige i gennemsnit. De ældre over 40 år bruger noget mere tid på frivilligt arbejde end de unge, hvilket primært hænger sammen med de hverv de er frivillige i. Habermanns beregning af de gennemsnitlige tal for de frivilliges tidsforbrug i idrætten er højere end Socialforskningsinstituttets undersøgelse af det frivillige arbejde fra 1993 fandt frem til. Ifølge denne undersøgelse brugte de frivillige indenfor "kultur, idræt og fritid" i gennemsnit 12 timer om måneden på frivilligt arbejde. Dette tal dækker dog også over tidsforbruget hos frivillige, der ikke er ledere i bestyrelse og udvalg, hvis tidsforbrug typisk er mindre end tidsforbruget hos formænd, kasserere og andre bestyrelsesmedlemmer (Anker og Nielsen 1995: 66). En sammenligning af tidsforbruget i 1987 og 1993, begge baseret på Socialforskningsinstituttets undersøgelser, viste i øvrigt, at det gennemsnitlige tidsforbrug for alle frivillige var faldet fra 17 timer til 15 timer om ugen (Anker og Nielsen 1995: 70)

Det samme kan konstateres, hvis resultaterne fra Habermanns undersøgelse fra 1999 sammenholdes med Ibsens undersøgelse ti år tidligere. Ibsen fandt således, at de frivillige ledere i gennemsnit brugte knap 6 timer om ugen til frivilligt arbejde i en idrætsforening, dvs. ca. 1 time mindre end i Habermanns undersøgelse (Ibsen 1992: 219). Habermanns undersøgelse omfatter dog en bredere gruppe af frivillige end Ibsens undersøgelse, der kun omfattede bestyrelses- og udvalgsledere i foreningerne. Forskellen mellem de to undersøgelser kan således skyldes, at bestyrelses- og udvalgsledere i gennemsnit bruger mere tid på det frivillige arbejde end trænere og holdledere, som Habermanns undersøgelse også omfattede.

Tidsforbruget i disse undersøgelser er opgjort ud fra de frivilliges egne skøn over, hvor meget tid de bruger pr. uge eller måned. Det er imidlertid en meget usikker metode, fordi de færreste frivillige registrerer, hvor meget tid de bruger på deres frivillige arbejde. En undersøgelse fra 1996, hvor 88 bestyrelses- og udvalgsmedlemmer fra 19 idrætsforeninger i Århus kommune over en periode på tre måneder registrerede deres tidsforbrug i en dagbog, viste da også et betydeligt større tidsforbrug end de ovenfor refererede undersøgelser fandt frem til. I gennemsnit havde de frivillige ledere brugt 7,4 timer om ugen på frivilligt arbejde i idrætsforeningen, dvs. 2 - 3 timer mere end Habermanns undersøgelse kom frem til (Halling 1997: 10)

Benyttes Ottesens og Ibsen tal for antallet af de frivillige i idrætsforeningerne, og antager vi, at de der "ofte" udfører frivilligt arbejde er bestyrelses- og udvalgsledere, trænere samt holdledere, som Habermanns undersøgelse omfattede, kan det frivillige arbejde for de mest engagerede frivillige i idrætten opgøres til ca. 55 mill. arbejdstimer. Dertil kommer den endnu større gruppe, som "undertiden" udfører frivilligt arbejde (fx almindelige medlemmer, forældre til børn i foreningen og familiemedlemmer til trænere og bestyrelsesmedlemmer), og skønner vi, at det i gennemsnit er 1 time om ugen (og der udelukkende tale om et skøn), kan dette frivillige arbejde opgøres til ca. 18 mill. arbejdstimer. Det samlede frivillige arbejde i idrætsforeningerne kan således opgøres til ca. 73 mill. arbejdstimer, der svarer til knap 43.000 årsværk.

Honorar og omkostningsgodtgørelse

Selvom det store flertal af bestyrelses- og udvalgsmedlemmer, instruktører, holdledere og hjælpere i idrætsforeningerne arbejder frivilligt og ulønnet, så modtager mange en eller anden form for materiel belønning eller compensation for deres arbejde. Habermanns undersøgelse viser, at godt halvdelen, 57 pct., af de mest forpligtede frivillige i idrætsforeningerne - bestyrelses- og udvalgsmedlemmerne, trænere og holdledere - får en eller anden form for godtgørelse, dvs omkostningsgodtgørelse eller honorar, for deres frivillige arbejde: 19 pct. får kørselspenge, 17 pct. får omkostningsdækning i øvrigt, 28 pct. får gratis-goder (fx træningstøj, nedsat kontingent), 15 pct. får en "symbolsk betaling" og 13 pct. får en egentlig trænerløn (Habermann 2000: 19).

Det er først og fremmest trænere, som modtager en eller anden form for godtgørelse. Fire ud af fem trænere modtager en eller anden form for betaling, men det er kun hver fjerde træner, der får en egentlig løn. Derimod er det kun omkring halvdelen af de øvrige frivillige, der modtager en eller anden form for betaling.

Til sammenligning viste Ibsens undersøgelse ti år tidligere, at 12 pct. af udvalgs- og bestyrelsesledere fik kørselsudgifter refunderet, 21 pct. fik andre omkostninger dækket, 30 pct. fik diverse gratisydelse (fx fritidstøj, gratis medlemskab eller middag) og kun 1 pct. fik decideret honorar for deres arbejde i udvalg eller bestyrelse i idrætsforeningen (Ibsen 1992: 317). Hvad angår trænere viste to undersøgelser fra henholdsvis 1985 og 1987, at 3/5 af instruktørerne dengang fik en eller anden form for omkostningsgodtgørelse eller løn (Kulturministeriet 1986. Berggren 1987). *Sammenlignes dette med ovenstående synes andelen af trænere, der slet ikke får noget for at være træner, at være faldet lidt de sidste 10 - 15 år, mens der ikke synes at være sket en ændring blandt de øvrige frivillige.*

Det er i lidt højere grad kvinderne end mændene og i højere grad de unge end de ældre, der får løn og omkostningsgodtgørelse. Mens ni ud af ti af de unge under 20 år og to ud af tre under 40 år får en eller anden form for honorar eller omkostningsgodtgørelse, gælder det samme kun for hver tyvende frivillige over 60 år. Det skyldes, at kvinderne og de unge typisk er trænere, mens mændene og de ældre i højere grad er i bestyrelse eller udvalg.

Der er store forskelle fra idrætsgren til idrætsgren. Godtgørelse af en eller anden slags findes især i gymnastikforeningerne, hvor tre ud af fire får det, mens under halvdelen får det indenfor boldspil og endnu færre i de små idrætsgrene. Det samme gælder trænerløn, som især findes i gymnastik, hvor halvdelen får en egentlig løn. De store trænerløbninger findes dog typisk i boldspil, hvor fx træneren af førsteholdet ofte får en betydelig løn. Desværre fortæller Habermanns undersøgelse ikke noget om, hvor meget trænere modtager i honorar eller godtgørelse.

Desværre ved vi meget lidt om, hvor meget de frivillige modtager i omkostningsgodtgørelse, symbolsk betaling eller decideret honorar. Det er kun Ibsens undersøgelse fra 1989, der har spurgt de frivillige om, hvor meget de modtager i omkostningsgodtgørelse, løn, mv. Undersøgelsen omfattede kun bestyrelses- og udvalgsledere, og analysen baseredes alene på de frivilliges eget skøn over, hvor meget de modtog i løbet af et år. Undersøgelsen viste, at i gennemsnit anvendte idrætsforeningerne ca. 1/5 af deres udgifter til løn og godtgørelser til ledere og instruktører, men forskellene mellem foreningerne var store. 1/3 af foreningerne havde slet ingen udgifter dertil, typisk de helt små foreninger, mens et tilsvarende antal anvendte mere end 1/4 af foreningens udgifter til løn, omkostningsgodtgørelse, mv. (Ibsen 1992: 213). Kulturministeriets undersøgelse i 1985 kom næsten til samme resultat

(Kulturministeriet 1986), og det samme gjorde en undersøgelse af idrætsforeningerne i 1997 (Ibsen 1997). *Disse undersøgelser kan altså ikke påvise en voksende professionalisering af idrætsforeningerne.*

Undersøgelsen fra 1989 viste, at godt halvdelen af lederne i idrætsforeningerne hverken modtog gratisydelse, omkostningsgodtgørelse eller honorar for deres arbejde i bestyrelse eller udvalg, mens 1/5 modtog betaling for en samlet værdi over 500 kr. Endvidere viste undersøgelsen, at i en tredjedel af idrætsforeningerne var der en eller flere af instruktørerne, der modtog 5.000 kr. eller mere i honorar. Udfra det beregnede antal ledere og instruktører i gennemsnit pr. idrætsforening, et skøn over det samlede antal idrætsforeninger i Danmark og en opgørelse af de interviewedes oplysninger om, hvor meget de modtog i omkostningsgodtgørelse og løn, kunne den samlede værdi deraf for ledere og instruktører i idrætsforeningerne i Danmark beregnes til ca. 450 mill. kr. (Ibsen 1992: 231). Dette tal bygger på flere usikre skøn og opgørelser og må derfor tages med store forbehold.

Holdninger til frivilligt arbejde

Generelt er der i befolkningen en positiv vilje overfor frivilligt arbejde. Bl.a. viste Socialforskningsinstituttets undersøgelse fra 1993, at 2/5 af de, som ikke var frivillige, gerne ville udføre et frivilligt arbejde, hvis de blev opfordret dertil. Vi skal imidlertid her koncentrere os om de idrætsaktives og de idræts-frivilliges holdninger til foreningsliv og frivilligt arbejde.

Idrætsaktives holdninger

Tabel 8 viser de idrætsaktives holdning til en række påstande om idræt og frivilligt arbejde i foreninger, som de idrætsaktive blev spurgt om i Ottesens og Ibsens undersøgelse. Svarene viser, at selvom fællesskab og samvær i forbindelse med idræt tillægges stor betydning hos de fleste idrætsaktive, så er det kun hver femte idrætsaktive, der er enig i, at "*jeg vil helst dyrke idræt i foreninger, som ledes af frivillige, der er valgt af medlemmerne*", mens dobbelt så stor en andel er uenig i udsagnet. Tilsvarende er andelen, som er enig i, at "*det spiller kun en lille rolle for mig, om jeg har indflydelse og medbestemmelse det sted, hvor jeg dyrker idræt*", dobbelt så stor som andelen, der er uenig i udsagnet. I denne sammenhæng er det imidlertid interessant, at andelen af de idrætsaktive, som er enige i, at "*jeg vil gerne yde en frivillig indsats det sted, hvor jeg dyrker idræt / motion*", er lige så stor som andelen, der er uenig (tabel 8).

Tabel 8: De idrætsaktives holdning til en række påstande om foreningsidræt, frivilligt arbejde, mv. (pct.)					
	Enig	Både/og	Uenig	Ved ikke	N
Jeg vil helst dyrke idræt i foreninger, som ledes af frivillige, der er valgt af medlemmerne	17	21	36	27	1529
Det spiller kun en lille rolle for mig, om jeg har indflydelse og medbestemmelse det sted, hvor jeg dyrker idræt	41	35	18	6	1551
Det har stor betydning for mig, at der er et godt fællesskab og samvær det sted, hvor jeg dyrker idræt / motion	42	34	16	7	1556
Jeg vil gerne yde en frivillig indsats det sted, hvor jeg dyrker idræt / motion	28	30	31	11	1537
<i>Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet</i>					

De ældre idrætsaktive er i højere grad foreningsorienterede i deres holdninger end de idrætsaktive unge er. De ældre tillægger det i meget højere grad betydning end de unge gør, at der er et godt fællesskab det sted, hvor de dyrker idræt; de foretrækker i højere grad at dyrke idræt i en forening; og endelig er de mere villige til at yde en frivillig indsats på det sted, hvor de dyrker idræt (tabel 9).

Tabel 9: De idrætsaktives holdning til en række påstande om, hvordan idrætten skal organiseres, og hvem der skal betale for det – opdelt på køn og alder (pct.)							
	Køn			Alder			
	Mand	Kvinde	p <	16-39 år	40-59 år	60-75 år	p <
	- Enig -						
Jeg vil helst dyrke idræt i foreninger, som ledes af frivillige, der er valgt af medlemmerne	23	12	.001	13	21	40	.001
Det spiller kun en lille rolle for mig, om jeg har indflydelse og medbestemmelse det sted, hvor jeg dyrker idræt	38	44	.01	40	42	44	.6
Det har stor betydning for mig, at der er et godt fællesskab og samvær det sted, hvor jeg dyrker idræt / motion	46	39	.01	39	43	66	.001
Jeg vil gerne yde en frivillig indsats det sted, hvor jeg dyrker idræt / motion	32	24	.001	28	25	40	.01

Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): *Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet*

I Salling-Fjends er de endvidere betydeligt mere foreningsorienterede og villige til at yde frivilligt arbejde i forbindelse med deres idræt, end de er i København og især på Indre Østerbro, hvor andelen, der foretrækker at dyrke idræt i en forening er næsten en tredjedel af andelen i Salling-Fjends (tabel 10).

Tabel 10: De idrætsaktives holdning til en række påstande om, hvordan idrætten skal organiseres, og hvem der skal betale for det – opdelt på de fire områder (pct.)

	Ballerup	Indre Østerbro	Sundby Nord	Salling-Fjends	p <	N
	- Enig -					
Jeg vil helst dyrke idræt i foreninger, som ledes af frivillige, der er valgt af medlemmerne	19	10	17	28	.001	1529
Det spiller kun en lille rolle for mig, om jeg har indflydelse og medbestemmelse det sted, hvor jeg dyrker idræt	36	47	39	39	.06	1551
Det har stor betydning for mig, at der er et godt fællesskab og samvær det sted, hvor jeg dyrker idræt / motion	45	32	41	59	.001	1556
Jeg vil gerne yde en frivillig indsats det sted, hvor jeg dyrker idræt / motion	29	22	28	39	.001	1537
<i>Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet</i>						

Som forventet er holdningen til foreningsliv og frivilligt arbejde i høj grad bestemt af, hvor den idrætsaktive dyrker idræt. Mens halvdelen af de idrætsaktive, der kun dyrker idræt i en forening, gerne vil yde en frivillig indsats, gælder det samme kun for hver sjette af de idrætsaktive, der ikke dyrker idræt i en forening. Foreningsmedlemmerne synes også i højere grad - end de der ikke dyrker idræt i en forening - at det betyder noget for dem, at de har indflydelse og medbestemmelse det sted, hvor de dyrker idræt, men forskellene er forholdsvis små (tabel 11).

Tabel 11: De idrætsaktives holdning til foreningsliv og frivilligt arbejde– opdelt efter om de dyrker idræt i en idrætsforening (pct.)

	Dyrker kun idræt i en forening	Dyrker både idræt i en forening og uden-for	Dyrker kun idræt uden-for en idrætsforening	
	- enig -			p <
Det spiller kun en lille rolle for mig, om jeg har indflydelse og medbestemmelse det sted, hvor jeg dyrker idræt	39	33	48	
Jeg vil gerne yde en frivillig indsats det sted, hvor jeg dyrker idræt / motion (er enig i udsagnet)	49	40	16	.001
N =	122	625	824	

Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet

De frivilliges holdninger

Hvordan er de frivilliges holdninger til foreningsliv og frivilligt arbejde, og er der sket forskydninger i holdningerne de sidste ti år. Habermanns undersøgelse fra 1999 viser, at blandt de frivillige selv er det fortsat den helt dominerende holdning, at man skal bevare "frivilligheden" i idrætsforeningerne. Således svarede fire ud af fem, at idrætsforeningerne vil miste sin værdi, hvis det frivillige og ulønnede arbejde forsvinder, og en sammenligning med svarene i Ibsens undersøgelse i 1989, hvor de samme spørgsmål blev stillet, viser, at der faktisk er flere af de frivillige, der har det synspunkt i dag end dengang (Habermann 2000. Ibsen 1992) (tabel 12).

På den anden side er andelen af de frivillige, som er bekymrede for, om det frivillige arbejde kan slå til i fremtiden, øget. Således er halvdelen af de frivillige helt eller delvis enige i, at man i fremtiden bliver nødt til at ansætte og lønne flere ledere, hvis foreningerne skal løse de opgaver, som samfundet forventer af dem (tabel 13).

Tabel 12: Holdninger til frivilligt arbejde blandt frivillige i bestyrelse og udvalg i idrætsforeninger i 1989 og 1999 1)

	Helt eller delvis enig				Sign. <5%
	1989 *		1999		
	pct.	N =	pct.	N =	
Arbejdet som frivillig bliver ikke tilstrækkeligt påskønnet i samfundet	61	715	64	717	Nej
Medlemmerne i foreningen påskønner de frivilliges indsats	61	718	62	720	Nej
Det frivillige arbejde tager for meget tid	48	718	37	720	Ja
Det administrative arbejde i foreningen udgør kun en lille del af det frivillige arbejde	34	710	32	719	Nej
For meget af tiden går med at skaffe penge til foreningen	46	712	44	718	Nej
Medlemmerne vil kun "nyde" men gider ikke at "yde" noget til gengæld	56	718	58	723	Nej
Enhver der har lyst kan bruges som frivillig i idrætsforeningen 2)	44	715	74	723	Ja
Det meste af tiden som frivillig i en idrætsforening går med at snakke i telefon, udfylde papirer og sidde i møder	39	718	31	719	Nej
Det koster den enkelte frivillige i idrætsforeningen penge at være frivillig	73	718	56	721	Nej
Det er idag vigtigere, at de frivillige i idrætsforeningen har ledererfaring og viden om økonomi, end at de ved meget om den idrætsgren de er frivillig i	47	719	35	721	Nej
Konkurrence fra aftenskoler, helsecentre og ungdomsskoler, hvor lederne får løn, gør det frivillige arbejde i foreningen surt	41	716	31	719	Nej
Idrætsforeningen skal idag ledes som en privat virksomhed	40	710	35	717	Nej

1) Sammenligningen baseres på to undersøgelser:

a) 1989: Undersøgelse af frivilligt arbejde i idrætsforeninger i fire danske kommuner (Ibsen, Bjarne: Frivilligt arbejde i idrætsforeninger. Systime/DHL, 1992)

b) 1999: Motiver for frivilligt arbejde i idrætsforeninger. Ulla Habermann (endnu ikke publiceret)

2) Forskellen kan skyldes, at spørgsmålet indeholdt udtrykket "frivillig leder" i undersøgelsen i 1989

Tabel 13: Holdninger til frivilligt arbejde blandt frivillige i bestyrelse og udvalg i idrætsforeninger i 1989 og 1999 1)

	Helt eller delvis enig				Sign. <5%
	1989		1999		
	pct.	N =	pct.	N =	
Lederarbejdet i bestyrelse og udvalg bør i højere grad lønnes	34	600	28	720	Ja
Foreningerne bør i større omfang ansætte folk til administrative opgaver	29	677	29	717	Nej
Frivillig og ulønnet lederarbejde er ikke mere tidsvarende	20	674	18	715	Nej
Idrætsforeningen mister sin værdi, hvis det frivillige og ulønnede (leder)arbejde forsvinder	73	680	81	721	Ja
Det frivillige og ulønnede arbejde (leder) arbejde er en garanti for idrætsforeningernes uafhængighed	69	678	80	714	Ja
Det vil i fremtiden ikke være muligt at finde tilstrækkeligt med frivillige og ulønnede ledere til bestyrelse og udvalg	51	677	63	721	Ja
Skal idrætsforeningerne løse alle de opgaver, som samfundet forventer af dem, må man ansætte og lønne flere ledere	45	671	50	718	Nej
Foreningen bør i samarbejde med kommunen tilbyde idræt for forskellige grupper (socialt truede unge, arbejdsledige, m.fl.)	52	671	54	720	Nej
Idrætsforeningerne bør også tilbyde andre aktiviteter end de idrætsgrene, den har på programmet ..	38	671	38	719	Nej
Idrætsforeningen bør samarbejde med skolen og andre lokale institutioner om forskellige aktiviteter	68	671	72	717	Nej
Idrætsforeningen bør tilbyde aktiviteter, som tilgodeser hele lokalbefolkningen	57	671	55	721	Nej
Idrætsforeningen bør koncentrere sig om at gøre noget for sine egne medlemmer	78	671	72	720	Ja

1) Sammenligningen baseres på to undersøgelser:

a) 1989: Undersøgelse af frivilligt arbejde i idrætsforeninger i fire danske kommuner (Ibsen, Bjarne: Frivilligt arbejde i idrætsforeninger. Systime/DHL, 1992)

b) 1999: Motiver for frivilligt arbejde i idrætsforeninger. Ulla Habermann (endnu ikke publiceret)

N = antal respondenter, der har besvaret spørgsmålet

Sammenfatning

Denne gennemgang af de seneste ti års danske undersøgelser af det frivillige arbejde i idrætsforeningerne viser,

- at 4-5 pct. af den voksne befolkning ofte udfører et frivilligt arbejde i idrætsforeningerne af mere forpligtende karakter (tillidsposter / bestyrelse og udvalg, mv.), svarende til ca. 200.000 danskere, og dertil kommer knap det dobbelte antal, der udfører forskellige frivillige opgaver af mindre omfattende og mindre forpligtende karakter og /eller deltager i møder i foreningen, svarende til ca. 350.000 danskere,
- at der ikke har været en tilbagegang for det frivillige arbejde i kvantitativ forstand, men der er begyndende tegn på et lidt svagere engagement,
- at det samlede frivillige arbejde i idrætsforeningerne kan opgøres til godt 40.000 årsværk, men der er tale om et meget usikkert skøn,
- at der er betydelige regionale forskelle på andelen af befolkningen, der involverer sig i frivilligt arbejde i en idrætsforening - det frivillige arbejde i idrætsforeningerne involverer således relativt færre i de større byer end i mindre urbaniserede områder,
- at "frivillighedsgraden" i foreningerne afhænger af såvel idrætsaktiviteten som organisationsformen / foreningstypen: Det frivillige arbejde står stærkt i de små foreninger indenfor en af de små individuelle idrætsgrene og indenfor et boldspil, mens det står svagest i store foreninger indenfor en af de store motionsidrætsgrene (bl.a. gymnastik),
- at mænd i højere grad end kvinder påtager sig frivillige opgaver i idrætten. Derimod er der kun små forskelle på andelen af unge og andelen af ældre, der engagerer sig i frivilligt arbejde i en idrætsforening, men da medlemskab af en idrætsforening falder med alderen, er der forholdsvis flere ældre end yngre medlemmer, der er frivillige i idrætsforeningerne,
- at personer udenfor arbejdsmarkedet deltager mindre i frivilligt arbejde end personer på arbejdsmarkedet,
- at der tilsyneladende er sket en svag professionalisering af træner-arbejdet i idrætsforeningerne siden midten af 1980'erne, mens det ikke er tilfældet for det øvrige frivillige arbejde i idrætsforeningerne,
- at en stor del af de idrætsaktive gerne vil yde en frivillig indsats det sted, hvor de dyrker idræt, men hovedparten tillægger det lille betydning, om de dyrker idræt i en forening, og at de har indflydelse og medbestemmelse det sted, hvor de dyrker idræt,
- at de frivillige i foreningerne tilslutter sig idealerne for det frivillige arbejde i samme eller større grad end de frivillige gjorde for ti år siden, men at de trods dette i større grad er bekymret for og tvivler på, at det frivillige arbejde kan slå til i fremtiden.

Litteratur

Abildgaard og Schøler, Simon (2000): Unge har også meninger - idrætsforeninger som skoler i demokrati og medborgerskab. Speciale. Aalborg Universitet.

Anker, Jørgen og Nielsen, Inger Koch (1995): Det frivillige arbejde. Socialforskningsinstituttet.

- Boolsen, Merete Watt (1988): Frivillige i socialt arbejde - hvem, hvad og hvorfor. Socialforskningsinstituttet.
- Enjolras, Bernard og Seippel, Ørnulf (2001): Norske idrettslag 2000. struktur, økonomi og frivillig innsats. Institutt for samfunnsforskning.
- Fridberg, Torben (2000): Kultur- og fritidsaktiviteter 1975 - 1998. Socialforskningsinstituttet.
- Gaskin, Katharine og Smith, Jutin Davis (1995): A New Civic Europe. Volunteer Centre - UK. England.
- Halling, Anders (1997): Den frivillige leder mellem foreningen og det offentlige - en undersøgelse af idrætslederes vilkår, arbejdsindsats, arbejdsopgaver samt ledelseskulturen i forskellige idrætsforeninger. Institut for Idræt, Odense Universitet.
- Habermann, Ulla (2000): Motiver til frivillighed - frivillige i idrætsforeninger. Institut for Idræt.
- Habermann, Ulla (2001): En postmoderne helgen - om motiver til frivillighed. Lund Dissertations in Social Work. Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Heinemann, K. und Schubert, Manfred (1992). Ehrenamtlichkeit und Hauptamtlichkeit in Sportvereinen. Verlag Karl Hofmann Schorndorf.
- Ibsen, Bjarne (1992): Frivilligt arbejde i idrætsforeninger. systime/DHL.
- Ibsen, Bjarne (1993): De frivillige lederes sociale profil og uddannelsesbehov. i: Focus Idræt, august 1993.
- Ibsen, Bjarne (1997): Idrætsforeningernes forandring. Ikke publiceret manuskript.
- Kulturministeriet (1986): Den danske idrætsforening. 1986.
- Larsen, Knud (1996): Voksnes idrætsdeltagelse i et lokalsamfund. Foreningsundersøgelsen. Center for Idrætsforskning 1996.
- Larsen, Knud (2000): "Befolkningens idrætsdeltagelse - En analyse af befolkningens idrætsdeltagelse baseret på Socialforskningsinstituttets kultur- og fritidsundersøgelser". Idrætsforsk Skrifter nr. 7.
- Ottesen, Laila og Bjarne Ibsen (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet.
- Ottesen, Laila, og Bjarne Ibsen (2000): Idræt, børn og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet.
- Lenk, Hans (1966): Total or Partial Engagement? Changes Regarding the Personal Ties with the Sports Club. i: International Review of Sport Sociology, Warsaw.
- Lenk, Hans (1972): Materialien zur Soziologi des Sporsvereins. Verlag Ingrid Czwalina D 2o7 Ahrensburg. Hamburg.
- Putnam, Robert D. (1999): Bowling alone. The collapse and revival of american community. Simon & Schuster. New York.
- Socialforskning (1996): "Borgerne om velfærdssamfundet". Særnummer af tidsskriftet Socialforskning.
- Torpe, Lars (2000): Foreninger og demokrati. i: Goul Andersen, Jørgen; Torpe, Lars; Andersen, Johannes (2000): Hvad folket magter. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Wollebæk, Dag; Selle, Per og Lorentzen, Håkon (2000): Frivillig innsats. Fagbokforlaget. Oslo.

Bilag: Undersøgelser og litteratur som notatet primært bygger på

Ibsen, Bjarne (1997): Idrætsforeningernes forandring. Ikke publiceret manuskript.

Undersøgelsen, som gennemførtes i 1997, består af en spørgeskemaundersøgelse af lokale idrætsforeningerne i 17 udvalgte kommuner i Danmark, som repræsenterer forskellige landsdele og forskellige typer af kommuner i Danmark: Ribe Amt: Esbjerg, Varde, Ølgod, Helle, Bramming og Brørup kommune. Århus Amt: Århus, Odder og Hørning kommune. Fyns Amt: Gudme, Egebjerg, Marstal og Ærøskøbing kommune. Ca. 1200 idrætsforeninger fik tilsendt et spørgeskema, som indeholdt spørgsmål om a) konkrete manifesterede mål for foreningens aktiviteter, medlemmer, økonomi, antal frivillige, struktur, mv., b) foreningsledernes holdninger og prioriteringer i foreningen og c) foreningsledernes retrospektive vurdering af foreningens forandring.

Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (1999): Idræt, motion og hverdagsliv. Arbejdsnotat. Institut for Idræt (www.ifl.ku.dk, afdeling for historie og samfundsvidenskab, rapporten)

Undersøgelsen blev gennemført i efteråret 1998 i fire områder af Danmark: De fire Salling-kommuner samt Fjends kommune i Viborg Amt, Ballerup kommune og bydelene Indre Østerbro og Sundby Nord i Københavns Kommune. 4.498 voksne mellem 16 og 75 år blev udtrukket til at deltage i undersøgelsen, hvoraf 3017 besvarede de stillede spørgsmål. Det svarer til en svarprocent på 67.

Ottesen, Laila og Ibsen, Bjarne (2000): Børn, idræt og hverdagsliv. Arbejdsnotat. Institut for Idræt (www.ifl.ku.dk, afdeling for historie og samfundsvidenskab, rapporten)

Denne undersøgelse er gennemført som en spørgeskemaundersøgelse i 5. og 9. klasse i de samme 4 geografiske områder, som undersøgelsen af voksnes fritidsvaner og hverdagsliv: Salling-Fjends regionen og Ballerup kommune, samt de københavnske bydele Indre Østerbro og Sundby Nord (se ovenfor).. Fra 5.klasserne besvarede 1.436 børn de uddelte skemaer, svarende til 90 pct., og i fra 9. klasserne besvarede 989 børn skemaerne, svarende til 85 pct.

Larsen, Knud (2000): Befolkningens idrætsdeltagelse. Idrætsforsk skrifter nr. 7

Analyserne bygger på data fra Socialforskningsinstituttets kultur- og fritidsundersøgelser i 1964, 1975, 1987, 1993 og senest i 1998. Den seneste undersøgelse, som analyserne som dette notat primært henviser til, bygger på en landsrepræsentativ undersøgelse af den voksne befolkning over 15 år. 2016 personer blev udtrukket til undersøgelsen, hvoraf 68 pct. besvarede spørgsmålene.

*Habermann, Ulla (2000): Motiver til frivillighed - frivillige i idrætsforeninger. Institut for Idræt, Københavns Universitet (www.ifl.ku.dk, afdeling for historie og samfundsvidenskab, rapporten). Undersøgelsen indgår Ulla Habermans afhandling: *En postmoderne helgen? - om motiver til frivillighed. Lund Dissertations in Social Work. Socialhögskolan, Lund Universitet. 2001.**

Analysen bygger på svarene på et spørgeskema, som primært tog sigte på at belyse de frivilliges motiver og holdninger, der i 1999 blev udsendt eller uddelt til i alt 2.134 frivillige fordelt på 192 foreninger i fem af DGI's amtsforeninger: Storkøbenhavn, Sydhavsøerne, Svendborg, Horsensregionen og Vestjylland. Deraf svarede 1.165, og hvis man ser bort fra et bortfald på 195, som skyldtes at adressaten var ubekendt eller at respondenterne havde fået tilsendt to skemaer, er der en svarprocent på 60. De frivillige bestod af ledere i bestyrelse og udvalg, trænere og instruktører samt holdledere. Undersøgelsen omfattede således ikke det mere tilfældige frivillige arbejde, som mange medlemmer yder i forbindelse med kampe, opvisninger, stævner, arrangementer, fester, osv.

